

ЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ РЕФЛЕКСІЇ В. ЧЕРЧИЛЛЯ

Статтю присвячено дослідженню лінгвістичної специфіки рефлексії, яка розглядається як форма когнітивної діяльності автора, та запропоновано класифікацію лінгвальних засобів актуалізації рефлексії В. Черчилля в історико-мемуарних творах.

Ключові слова: рефлексія, когнітивна діяльність, предикати ментальної діяльності, оцінно-дескриптивна лексика.

The article focuses on revealing linguistic peculiarities of reflection as a form of author's cognitive activity. Classification of verbal means of actualization of W. Churchill's reflection in historic and memoir works is determined.

Key words: reflection, cognitive activity, mental predicates, evaluative-and-descriptive lexical units.

У нашому дослідженні розглядаємо рефлексію як форму когнітивної діяльності особистості, тому що в будь-якій сфері соціальної діяльності людина, відповідно її інтересам і цінностям, «переробляє отриману інформацію: виявляє ступінь її істинності, а також ступінь особистої значимості і виробляє систему власних дій, спрямованих на її осмислення» [1, с. 46]. Тобто сутність рефлексії полягає в активізації мисленнєвих дій особистості.

Безпосередніми вербальними маркерами об'єктивації рефлексії у текстах історико-мемуарних творів В. Черчилля виступають **номінативні засоби на позначення предикатів ментальної діяльності** – слова (найчастіше, дієслова) або словосполучення, що виражають мисленнєву діяльність, які в комплексі представляють своєрідну модель ментальних дій автора, а саме: міркування, судження, аналіз, оцінку, припущення, зіставлення і порівняння, усвідомлення, динаміку думки.

Складниками групи номінативних засобів на позначення **міркування** слугують такі номінативні одиниці, як: *reflect, consider, ponder, contemplate, pursue the speculation, regard, reason, think*. Наприклад, *ponder* ‘обмірковувати’: *It is well to ponder this side of the naval war* [5, p. 456]; *contemplate* ‘обдумувати / розглядати’: *I had also to contemplate a break up of the governing instrument* [8, p. 22]; *pursue the speculation* ‘здійснювати роздуми’: *But let us pursue this ghostly speculation* [4, p. 195]; *regard*, ‘уважати’: *We must regard as deeply blameworthy before the history the conduct not only of the British National and mainly Conservative Government, but of the Labour-Socialist and Liberal Parties? Both in and out of office, during this fatal period* [3, p. 80]; *reason* ‘міркувати’: *In my examination of the invasion problem I have set forth the reasoning on which I based my confidence that we should beat them if they came* [4, p. 404]; *think* ‘думати’: *I thought of the peril of Britain, peace-loving, unthinking, little prepared, of her power and virtue, and of her mission of good sense and fair play. I thought of mighty Germany <...>* [8, p. 66].

Група номінативних засобів на позначення судження. Висловлюючи судження, В. Черчилль виражає думку про об’єкт рефлексії за допомогою таких слів, як: *judge* ‘судити’, наприклад: *It would be wrong in judging the policy of the British Government not to remember the passionate desire for peace which animated the uninformed, misinformed majority of the British people, <...>* [3, p. 100]; *to take a view* ‘розглядати’, наприклад: *Five years later almost to a day it was possible take a more favourable view of our circumstances* [4, p. 4].

Група номінативних засобів на позначення аналізу. Складниками групи номінативних засобів на позначення аналізу зафіксовано такі номінативні одиниці, як: *examine, analyze, study*. Наприклад: *examine* ‘аналізувати / розглядати’: *I will now examine the alternative question of whether more decided action by Sir Edward Grey at an early stage would have prevented the war* [8, p. 215]; *study* ‘обмірковувати / аналізувати’: *It is impossible to study any part of Charles Gordons carrier without being draw to all the rest* [9, p. 8].

Група номінативних засобів на позначення оцінки. До складників групи номінативних засобів на позначення оцінки відносимо такі номінативні одиниці, як: *estimate, appreciate, review*. Наприклад: *estimate* ‘оцінити’: *In order to estimate the strength of the trump card which our fleet put in the hands of an energetic diplomacy at this time, one must remember that in consequence of the concentration of the English forces which we had caused in the North Sea, the English control of the Mediterranean and Far-Eastern waters had practically ceased* [8, p. 114]; *appreciate* ‘оцінити’: *To appreciate the tale it is less necessary to contemplate the wild scenes and stirring incidents than thoroughly to understand the logical sequence of incidents* [9, с. 95]; *review* (у значенні ‘оцінити по-новому’): *In reviewing again the history of the eight years from 1930 to 1938 we can see how much time we had* [3, p. 46].

Група номінативних засобів на позначення припущення. До номінативних засобів на позначення припущення належать такі номінативні одиниці, як: *seem, assume, suppose, anticipate, take survey, guess, admit, expect, predict*. Наприклад: *seem* ‘здаватися’: *It seems to me that men in that position might very easily be tempted to do what even a military dictatorship would not do, because* <...> [3, p. 92]; *assume* ‘припускати’: *Assuming that the Greeks could only delay them in front of this line for a short time, the best we could hope for would be to have one armoured and one New Zealand brigade against the first two German divisions* [5, p. 89]; *suppose* ‘припускати’: *Suppose, however, we could make a division of ships* <...> [8, p. 131]; *anticipate* ‘передбачати’: *It is worth while at this point to anticipate some of the results which were gained in the Battle of the Atlantic by the intensive study which we made of all the knowable factors at work* [5, p. 130].

Група номінативних засобів на позначення зіставлення і порівняння. Складниками групи номінативних засобів на позначення зіставлення і порівняння виступають такі номінативні одиниці, як: *find parallel* (у значенні ‘знаходити паралель – зіставляти’), наприклад: *It is difficult to find a parrallel to the unwisdom of the British and weakness of the French Governments, who none the less reflected the opinion of the Parliaments in this disastrous period* [3, p. 69];

compare ‘порівнювати’, наприклад: *It is difficult to compare the ordeal of the Londoners in the winter of 1940-41 with that of the Germans in the last three years of the war <...>* [4, p. 322].

Група номінативних засобів на позначення усвідомлення.

Складниками групи номінативних засобів на позначення усвідомлення встановлено такі номінативні одиниці, як: **understand** ‘розуміти’, наприклад: *I understood how perilous the position of Turkey had become. It was obviously impossible to consider the treaty we had made with her before the war as binding upon her in the altered circumstances* [5, p. 32]; **see** (у значенні ‘збагнути, зрозуміти’), наприклад: *Now in the full light of the after-time it is easy to see where we were ignorant or too much alarmed, where we were careless or clumsy* [4, p. 143]; **survey** (у значенні ‘осмислювати’), наприклад: *Surveying the whole scene in the afterlight, it seemed <...>* [4, p. 196]; **conceive** ‘збагнути / усвідомити’, наприклад: *I now tried to conceive a plan for main invasion of France from England and America in summer 1943* [6, p. 316].

Група номінативних засобів на позначення динаміки думки

В. Черчилля. Виявлено такі складники групи номінативних засобів на позначення динаміки думки В. Черчилля, як:

1) **спрямованість думки на об’єкт рефлексії** – за допомогою таких слів, як: **look** ‘дивитися’, наприклад: *When one looks at the petty subjects which have led to wars between great countries and to so many disputes, it is easy to be misled in this way. Of course <...>* [8, p. 52]; **visualise** ‘уявляти’, наприклад: *Let us, therefore, first of all visualize the battle* [10, p. 87]; **imagine** ‘уявляти’, наприклад: *Let us try to imagine what its conditions will be; what we shall have to meet and what would help us most to win* [8, p. 131]; **observe** ‘спостерігати’, наприклад: *On this it may be observed that there never was any question of my going to Berlin to negotiate about the Navy; nor did I at this time wish to go. All the British ministers concerned worked together in the utmost accord* [8, p. 98–99];

2) **спрямованість думки в минуле** – за допомогою таких слів, як: **look back** ‘дивитися назад’, наприклад: *Looking back on the voluminous papers of this*

controversy in the light of what actually happened, there can be no doubt whatever that, so far as facts and figures were concerned, we were strictly right [8, p. 32]; **recall** ‘згадувати’, наприклад: *Looking back upon the unceasing tumult of the war, I cannot recall any period when its stress and the onset of so many problems all at once or in rapid succession bore more directly on me and my colleagues than the first half of 1941* [5, p. 3]; **look behind** ‘подивитися за’, наприклад: *We may now look behind the brazen front which Hitler presented to the British and French Governments* [5, p. 279]; **summon up** ‘згадувати’, наприклад: *I often summon up in my memory the impression of those July days* [8, p. 198];

3) **спрямованість думки в майбутнє** – за допомогою таких слів, як: **peer into the future** ‘поглянути в майбутнє’, наприклад: *<...> it seemed most necessary to peer into the future and attempt to measure our ordeal* [5, p. 64]; **foresee** ‘передбачати’, наприклад: *The French, as I had foreseen, naturally raised the point that if Great Britain did not take part in the war, their Northern and Western coasts would be completely exposed. We however, while <...>* [5, p. 116]; **feel in anticipation** ‘передбачати/відчувати’, наприклад: *<...> I could feel in anticipation the lashes which were soon to score our naked flesh* [3, p. 603].

Слід підкреслити, що історико-мемуарні твори В. Черчилля є відображенням сприйнятих і переломлених кризь призму його свідомості політичних подій, історичних та автобіографічних фактів, а також його ставлення до того, що відбулося, відображенням його поглядів, переконань і переживань. Тому невід’ємним компонентом дискурсу рефлексії В. Черчилля є міркування про якість, характер, значення об’єктів рефлексії. Виділяючи об’єкт рефлексії, автор «тим самим визначає межі його взаємодії з іншими об’єктами, а отже відзначає якості і властивості об’єкта, його особливості й атрибути» [2, с. 48].

Міркуючи над певним явищем, подією чи проблемою, автор інтерпретує їх, надає суб’єктивну оцінку, тому **оцінно-дескриптивна лексика** органічно вплетена в тексти рефлексії В. Черчилля. Наприклад, у контексті *Reflecting upon the whole of this story, I am glad not to be responsible for the way in which Hess has*

been and is being treated. Whatever may be the moral guilt of a German who stood near to Hitler, Hess had, in my view, atoned for this by his completely devoted and frantic deed of lunatic benevolence. He came to us of his own free will, and, though without authority, had something of the quality of an envoy. He was a medical not a criminal case, and should be so regarded [5 p. 49] об'єктом рефлексії В. Черчилля є історія арешту Гесса. Прикметник *glad* 'гарний' актуалізує почуття В. Черчилля (задоволення від того, що він не несе відповідальності за характер поведження з Гессом під час його арешту), що виникли в нього внаслідок осмислення способу ставлення інших осіб до даної персони. Прислівник *completely* 'повністю' експлікує судження В. Черчилля про ступінь відданості Гесса власній справі, прикметник *frantic* 'божевільний' актуалізує оцінку В. Черчиллем дій Гесса, а фраза *medical not a criminal* 'медичний, а не кримінальний' актуалізує осмислення В. Черчиллем поведінки Гесса і відповідного способу ставлення до нього.

Роль оцінно-дискриптивної лексики в актуалізації рефлексії В. Черчилля яскраво виявляється у контекстах, де В. Черчилль відображає внутрішній світ, переживання інших людей, наприклад: *Rudolf Hess was <...>. We must discount to some extent the merits of his action by a certain strain of jealousy which affected his nature at finding that under war conditions he no longer played his old part of friendly confidant with the beloved Fuehrer. Here he felt, <...>. How glad I am to have a life to cast away for such a hope! Such moods, however naive, were certainly neither wicked nor squalid [5, p. 44].* За допомогою прикметника *glad* 'радий' В. Черчилль об'єктивує почуття радості Рудольфа Гесса: *How glad I am...!*, а за допомогою прикметників *naive*, 'наївний' *neither wicked nor squalid* 'незлий і негідний' характеризує його душевний стан: *Such moods, however naive, were certainly neither wicked nor squalid.*

Міркуючи про власні стосунки з членами консервативної партії, В. Черчилль використовує прикметник *fierce* 'лютий', який актуалізує характер його критичного ставлення до консерваторів, – *The Conservatives had a majority of more than one hundred and twenty over all other parties in the House combined.*

Mr. Chamberlain was their chosen leader. I could not but realize that his supersession by me must be very unpleasant to them, after all my long years of criticism and often fierce reproach. <...>. To accept me as Prime-Minister was to them very difficult. It caused pain to many honourable men [5, p. 123]. Прикметники *unpleasant* ‘неприємний’, *difficult* ‘тяжкий’ актуалізують осмислення В. Черчиллем почуттів членів консервативної партії, спричинених призначенням В. Черчилля на посаду прем’єр-міністра Великої Британії.

Оцінно-дескриптивна лексика також актуалізує особистісний аспект рефлексії В. Черчилля, тобто здатність політичного діяча до самооцінки, що уможливорює розподіл оцінно-дескриптивної лексики в шість тематичних груп.

Першу групу утворюють оцінно-дескриптивні лексичні одиниці, які виражають оцінку В. Черчиллем **власного духовного стану**. За допомогою дескриптивних лексем (прикметників і прислівників) В. Черчилль експлікує власні почуття та ступінь їх вияву: **почуття духовного піднесення**, наприклад: *Personally I felt uplifted <...>. I was exhilarated by the salvation of the army* [4, p. 123]; **почуття оптимізму**, наприклад: *<...> I feel hopeful as never before <...>* [6, p. 15]; **почуття обурення**, наприклад: *<...> I was indignant. <...>* [4, p. 564]; ступінь вияву **почуття тривоги**, наприклад: *I was increasingly disturbed <...>* [7, p. 223]; ступінь вияву **почуття вдячності**, наприклад: *<...> I felt deeply grateful to all these trusty friends and fellow-workers* [7, p. 407]; **почуття здивування**, наприклад: *I was surprised <...>* [3, p. 21]; *It was astonishing to me that <...>* [3, p. 170]; **почуття задоволення**, наприклад: *I was delighted to meet this most agreeable and competent officer . <...>* [3, p. 342], **відчуття болю**, наприклад: *It was painful thus to sacrifice these splendid, trained troops <...>* [4, p. 71]; **відчуття досади**, наприклад: *I was vexed that the French had not allowed our division to retire o Rouen in good time <...>* [4, p. 134]; ступінь вияву **відчуття тривоги**, наприклад: *I was deeply anxious about the life of the people of London <...>* [4, p. 309]; **відчуття смутку**, наприклад: *I was pained to see the dispersion which were tolerated by the military authorities* [4, p. 373]; **почуття вдячності**, наприклад: *I was thankful the Germans did not preserve on*

this tormented target [5, p. 127]; **відчуття комфорту**, наприклад: *I always, as the reader knows, found great comfort in feeling that our minds were in step* [7, p. 112]; **почуття відчаю**, наприклад: *Although the House listened to me with close attention, I felt a sensation of despair* [3, p. 109].

Другу групу утворюють оцінно-дескриптивні лексичні одиниці, які виражають усвідомлення В. Черчиллем **специфіки власного досвіду**. Наприклад: *It was a severe experience for me, bearing so heavy an overall responsibility. <...>* [4, p. 86]; *My experiences in those first days were peculiar* [4, p. 11]; *This gesture of magnanimity towards one whose influence at that time had fallen to zero will be a cherished experience in my life* [3, p. 198]; *To be so entirely convinced and vindicated in a matter of life and death to one's country, and not be able to make Parliament and the nation heed the warning, or bow to the proof by taking action, was an experience most painful* [3, p. 109].

Третю групу утворюють оцінно-дескриптивні лексичні одиниці, які виражають усвідомлення В. Черчиллем **ступеня власної відповідальності**. Наприклад: *I was thus to have immense responsibilities, without effective power in my own hands to discharge them* [4, с. 578]; *<...> and felt special responsibility for its success* [7, p. 126]; *<...> no one is more accountable than I am* [5, p. 61]; *My personal authority even seemed to be enchanced by the uncertainties effecting several of my colleagues or would-be colleagues* [6, p. 78]; *When in 1940 the chief responsibility fell on me and our national survival depended upon the victory in the air, I had the advantage <...>* [3, p. 142].

Четверту групу утворюють оцінно-дескриптивні лексичні одиниці, які виражають оцінку В. Черчиллем **власних учинків**. Наприклад, автор підкреслює, як багато сил він віддавав справам підготовки воєнних операцій: *I did my best to regain the control of the House for the Government in the teeth of continuous interruption. <...>* [3, p. 595]; *I provided a great deal of the impulse and authority for creating the immense apparatus and armada for the landing of armour on beach <...>* [4, p. 224]; автор показує, що його найважливішим завданням була перемога у війні: *My supreme object continued to be a victory* [6, p. 216]; оцінна

лексема *well* актуалізує позитивну оцінку В. Черчиллем власних дій: *Towards the end of the month I thought it would be well for me to give the House some coherent story of what was happening and why* [3, p. 386].

П'яту групу утворюють оцінно-дескриптивні лексичні одиниці, що виражають оцінку В. Черчиллем **інформації**, яку передає автор. Наприклад: *A much-disputed episode must now be examined* [4, p. 68]; *I shall merely set down here what I believe to be the true story* [5, с. 44]; *It is of interest to see what the Germans thought at this time* [6, p. 122]; *I have now to record a painful episode in our relations with the Australian Government <...>* [6, p. 136]; *The reader must now go back to a fierce and sombre tale, which the main narrative has outstripped* [7, p. 408]; *Reflection on Japanese leadership at this time is instructive* [6, p. 225]; *A few quotations are pertinent to this account* [7, p. 107]; *The reader must now go back to a fierce and sombre tale, which the main narrative has outstripped* [7, p. 408].

Шосту групу утворюють оцінно-дескриптивні лексичні одиниці, які виражають **інтерпретацію власного мовлення** та мовлення інших. Наприклад: *My final words were somewhat unceremonious, but true* [7, p. 143]; лексема *unceremonious* 'безцеремонний' експлікує осмислення В. Черчиллем манери власного виступу, а лексема *true* 'правдивий' експлікує оцінку істинності інформації. У контексті *I spoke in a level voice to allow the House to take in the date, 1373* [4, p. 95] В. Черчилль використовує лексему *level* 'спокійний', яка актуалізує його осмислення власного стану спокою під час промови; у контексті *Many of us, even outside Cabinet circles, had the sensation that Bonnet represented <...>, and that all his clever verbal manoeuvres had the aim «of peace at any price* [3, p. 271] лексема *clever* 'розумний' актуалізує осмислення В. Черчиллем рівня розумового розвитку оратора.

Наведені приклади демонструють, що особливістю інтерпретації В. Черчиллем мовлення є те, що, характеризуючи мовлення, В. Черчилль відображає внутрішній стан оратора та визначає тип інформації, яка передається.

Інтелектуальний аспект рефлексії як здатності особистості усвідомлювати хід власної інтелектуальної діяльності, уміння осмислювати власні пізнавальні якості та психічні процеси теж актуалізується за допомогою оцінно-дескриптивної лексики. Так, у контексті *There was so much to say in the broadcast that I could not think of anything, so my mind turned constantly to the Lake of Snows, of which glittering reports had already come in from those who were there* [7, p. 106] прислівник *constantly* ‘постійно’ актуалізує усвідомлення автором тривалості власної інтелектуальної діяльності. У контексті *A long and formidable list of quotations from speeches and votes recorded by Labour, and not less by Liberal, Ministers, all of which had been stultified by events, was in my mind and available in detail* [4, p. 10] поєднання прикметника *available* ‘наявний’ з фразою *in detail* ‘в деталях’ актуалізує усвідомлення В. Черчиллем рівня власної інтелектуальної діяльності. Поєднання прислівника *well* ‘добре’ з дієсловом *lit* ‘зрозумілий’ актуалізує визначення В. Черчиллем власної компетентності, а фраза *could understand anything* ‘міг розуміти все’ об’єктивує судження про ступінь вияву власної ментальної діяльності: *Although I have never tried to be learned in technical matters, this mental field was well lit to me. I knew the various pieces and the moves on the board, and could understand anything I was told about the game* [3, p. 142]. Атрибутивна фраза *very keenly* ‘дуже гостро’ об’єктивує усвідомлення В. Черчиллем ступеня здатності проникати в сутність подій: *I could now feel very keenly what was coming* [3, p. 160]. Фраза *conscious of a new atmosphere* ‘усвідомлював нову атмосферу / психологічний клімат’ актуалізує здатність В. Черчиллем осмислювати зміну обстановки, породженої соціальним середовищем: *When I returned at the end of January 1936 I was conscious of a new atmosphere in England* [3, p. 169]. Прикметник *obsessed* ‘переповнений’ актуалізує здатність В. Черчилля усвідомлювати зміст власної інтелектуальної діяльності: *My mind was obsessed by the impression of the terrific Germany I had seen and felt in action* . <...> [3, p. 202].

Отже, аналіз лінгвальних засобів актуалізації рефлексії В. Черчилля в історико-мемуарних творах уможливив виокремлення із аналізованих текстів

вербальних маркерів рефлексії – номінативні засоби на позначення ментальної діяльності та оцінно-дескриптивна лексика. Номінативні засоби, які вживаються у прямому значенні (зазвичай це – дієслова), позначають предикати ментальної діяльності і представляють своєрідну модель ментальних дій автора. У семантиці дієслів на позначення ментальної діяльності актуалізуються різні значення розумової діяльності, що свідчить про властивість В. Черчилля у процесі своєї рефлексії глибоко проникати в суть явищ і процесів зображуваної дійсності.

Рефлексія як система оцінок актуалізується також оцінно-дескриптивною лексикою та відображає оцінне ставлення В. Черчилля до себе та до світу. Роль оцінно-дескриптивної лексики в актуалізації рефлексії В. Черчилля яскраво виявляється в контекстах, у яких В. Черчилль виражає внутрішній світ, переживання інших людей. Оцінно-дескриптивна лексика також актуалізує особистісний та інтелектуальний аспекти рефлексії В. Черчилля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карпов А. В. Рефлексивность как психологическое свойство и методика ее диагностики / А.В. Карпов // Психологический журнал, 2003. – № 5. – С. 45 – 57.
2. Шаров А. С. Рефлексия в развитии и становлении человека / А. С. Шаров // Ежегодник РПО. Психология в системе наук (междисциплинарное исследование). – М. : АНО Учебно-методическое объединение «Инсайт», 2002. –Т. 9. – Вып.1. – С. 47 – 49.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

3. Churchill W. The Second World War. The Gathering Storm / W. Churchill. – Vol.1 – N. Y. : Houghton Mifflin Company, 1985. – 724 p.
4. Churchill W. The Second World War. Their Finest Hour / W. Churchill. – Vol. 2 – N. Y. : Houghton Mifflin Company, 1985. – 684 p.
5. Churchill W. The Second World War. The Grand Alliance / W. Churchill. – Vol. 3 – N. Y. : Houghton Mifflin Company, 1985. — 818 p.

6. Churchill W. The Second World War. The Hinge of Fate / W. Churchill. – Vol. 4 – N. Y. : Houghton Mifflin Company, 1985. – 916 p.
7. Churchill W. The Second World War. Closing the Ring / W. Churchill. – Vol. 5 – N. Y. : Houghton Mifflin Company, 1985. – 678 p.
8. Churchill W. World Crisis / W. Churchill. – 589 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : archive.org/details/worldcrisisOOchur
9. Churchill W. The River War / W. Churchill. – 165 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://manybooks.net/>
10. Churchill W. The Story Of The Malakand Field Force / Winston Churchill. – 179 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://archive.org/details/storyofmalakandOOchur>

Статтю публіковано в Науковому віснику Херсонського державного університету. Серія "Лігвістика": Збірник наукових праць. Випуск 23. – Херсон: ХДУ, 2015. – С. 149 – 155.

